

Контрасти

Нотатки із Загальних зборів
Національної академії наук
України

Цей масштабний форум учених, підсумовуючи діяльність головної наукової установи країни за рік, водночас продемонстрував і потужний потенціал вітчизняної академічної науки, і численні негаразди та проблеми, якими вона, за дотепним висловом одного з промовців, узята нині в облогу.

Знову без очільників держави

Теза про необхідність підтримки вітчизняної науки ні в кого не викликає заперечень. Більше того, реформування ключових сфер суспільної діяльності – від економічної до гуманітарної – і розвиток країни загалом неможливі без міцного наукового підґрунтя та системного наукового супроводу. Але якщо проголошення амбіційних планів реформ стало ледь не ритуальним атрибутом кожного прищестя нової (старої) влади, то науковий складник цих планів стає де-

далі слабкішим і непомітнішим, якщо не сказати, взагалі зайвим.

Таку тенденцію засвідчили чергові Загальні збори НАН України. Одне із завдань цього форуму – діалог науковців із владою. Минулоріч уперше за багато років збори не відвідав ніхто з найвищих посадових осіб держави. Тоді ще жевріла надія, що так сталося через випадковий збіг обставин, але нині ситуація повторилася (навіть міністр освіти і науки цього разу не прийшов

послухати видатних учених) і тепер уже зрозуміло: цей факт віддзеркалює, м'яко кажучи, невисокий статус академічної науки в нашій країні. Отже, академікам і членам-кореспондентам знову довелося переважно між собою обговорювати такі проблеми, як скорочення і без того мізерного фінансування досліджень, падіння престижу наукової праці, бюрократичні перешкоди, що стоять на заваді інноваційної діяльності, тощо.

Не завдяки, а всупереч

Проте й у таких несприятливих умовах, попри недофінансування, обмеженість ресурсів, недосконалість правового забезпечення і незацікавлене ставлення влади до науки, українські вчені змогли продемонструвати доробок плідних результатів фундаментальних і прикладних досліджень.

Численні приклади їхніх наукових надбань навів у звітній доповіді президент НАН України академік Борис Патон. Математики, фізики, астрономи, матеріалознавці, хіміки виконали низку робіт світового рівня. Про зорієнтованість академічних установ на потреби промисловості свідчить упровадження за звітний рік в різних галузях економіки 1700 новітніх розробок. А загалом за цей час було виконано 3900 робіт за господарськими договорами з українськими підприємствами та іноземними замовниками наукової продукції.

Проте впровадження розробок, як зазначив Борис Патон, залишилося на рівні попередніх років, бо й досі у країні немає сприятливого інноваційного клімату. А між тим, запропоновані вченими зразки нової техніки і технології дають неабиякий еко-

номічний ефект. Кілька прикладів.

Застосування імпульсної геотехнології на свердловинах підприємства «Укргеофізика» дало можливість збільшити добовий видобуток газу від 100 до 15 тисяч кубометрів, тобто у 150 разів! Не має аналогів у світі новий водогрійний газовий котел, який уведено в експлуатацію в Харкові. Його коефіцієнт корисної дії сягає 98%, він заощаджує 40% природного газу і майже на третину дешевший від закордонних котлів такої продуктивності. А світлодіодні освітлювальні пристрої, призначені для міських вулиць, об'єктів житлово-комунального господарства, станцій метрополітену тощо, забезпечують значну економію електроенергії. Упродовж року економія

сягнула 4 мільйонів кіловат-годин. Для транспортної галузі розроблено технологію виробництва прокату з високоміцних сталей, застосування якого продовжує строк експлуатації вагонів від 23 до 32 років, збільшивши міжремонтний пробіг до 500 тисяч кілометрів. Також великі переваги має вітчизняний локомотив нового покоління, що розвиває швидкість

до 200 кілометрів за годину. Він виготовлений з використанням прогресивних технічних рішень учених академії і прийнятий в експлуатацію наприкінці минулого року.

Схожих розробок учених, ефективність яких уже доведена практикою, було наведено багато. Але проблема їх упровадження не втрачає гостроти. «Потребують насамперед запровадження ефектив-

ні механізми швидкого і, головне, масштабного перенесення наукових результатів у виробничу сферу, – зазначив доповідач. – Більш важливе місце, ніж досі, тут повинно належати державному замовленню на науково-технічну продукцію. Воно, на нашу думку, має формуватися на окремі найперспективніші технології та охоплювати всі без винятку стадії інноваційного процесу».

Як зацікавити виробничу сферу в переході на нові технології? За словами Бориса Євгеновича, рецепти добре відомі зі світового досвіду. Серед них – податкове стимулювання витрат підприємств на наукові та науково-технічні проекти, вдосконалення відповідної кредитної та амортизаційної політики, налагодження ефективного державно-приватного партнерства.

Чи буде знято «облогу»?

Судячи з деяких фактів, наведених у доповіді, приклади державної підтримки науки, що сприяють розвитку інноваційної інфраструктури, не тільки в країнах Європейського Союзу, а й у Росії, не стали орієнтиром для нашої влади. Скажімо, нині у нас в жодний спосіб не стимулюється функціонування технологічних

парків та інших дієвих механізмів інноваційної діяльності, а в Росії результативно діють уже понад 70 технопарків, 20 інноваційно-технологічних центрів, 50 тисяч малих технологічних фірм, розвивається венчурне інвестування. На створення нових технопарків у сфері високих технологій там заплановано інвестувати найближчим часом ще 2 мільярди доларів.

Про такий підхід наші науковці навіть не мріють. Понад те, керівники деяких інститутів добиваються бодай того, щоб їм... не заважали працювати.

Директор Радіоастрономічного інституту НАН України в Харкові академік Леонід Литвиненко розповів про

виконання замовлень, що надходять з-за кордону, зокрема, з Німеччини, Італії та Китаю. Здавалося б, треба тільки вітати й підтримувати намагання вчених заробити гроші на контрактах, у тому числі закордонних. Однак на практиці виходить навпаки.

«Гроші замовників, які надходять в інститут на так званий спецрахунок, автоматично стають бюджетними, їх витрачання контролює казначейство, – повідомив академік. – А спецрахунок не є захищеною статтею бюджету. На практиці це означає, що з жовтня 2012 року до січня 2013-го казначейство не пропускало до оплати наші рахунки на закупівлю деталей. Очевидно, що якщо протягом кількох місяців ми не можемо купувати деталі, то терміни виконання контрактів зриваються». Така ситуація, зрозуміло, не робить честі нашій країні, шкодить її міжнародному іміджу.

Схожі перешкоди постають перед українськими вченими постійно, тож і почуваються вони, як у бюрократичній облозі. «Зніміть облогу!» – такими емоційним закликком завершив виступ Леонід Литвиненко.

«Трикутник відповідальності»

Стан, у якому перебуває вітчизняна наука, призводить до скорочення дослідно-виробничої бази академії, яке в доповіді названо «катастрофічним», а також до поступової втрати й кадрового потенціалу. Зазначено, що сьогодні конкурс на вступних екзаменах до аспірантури є найменшим за останні 10 років – 1,17 на одне місце. Погіршилися за два останні роки й кількісні показники захисту кандидатських і докторських дисертацій – відповідно зі 101 і 416 до 88 і 371. Ще один тривожний факт: торік за кордон емігрувало 29 науковців, це стільки, як за три попередні роки разом.

Як оцінюється керівництвом держави така ситуація? Чи буде щось зроблено для подолання негативних тенденцій у науці? Відповіді на ці запитання, безперечно, хотіли почути учасники зборів і уважно прослухали виступ віце-прем'єр-міністра Костянтина Грищенка. Промовець дип-

ломатично почав з компліментів на адресу присутніх: «Академії вдалося зберегти роль потужного генератора знань міжнародного рівня у сферах фундаментальної та прикладної науки, а головне зберегти у своїх працівників ентузіазм до наукового пошуку та пізнання істини».

Він визнав, що модернізація держави й суспільства можлива лише за умови активної підтримки з боку наукової спільноти. «Потрібна злагоджена робота всіх зацікавлених сторін: держави, наукової спільноти та виробничо-бізнесових структур. Це трикутник взаємної відповідальності за розвиток країни», – наголосив Костянтин Грищенко.

Однак, як свідчать факти, ні держава, ні бізнес не демонструють бажання брати на себе таку відповідальність. Стосовно науковців віце-прем'єр висловив думку, що «одним із головних завдань сьогодні є пошук дієвих механізмів самоодерні-

зації, самоуправління, самоорганізації вітчизняної науки».

Проблему «самоорганізації» науки окреслено влучно, адже загалом виступи на зборах зводяться до того, що, мовляв, за належного фінансування з наукою все буде гаразд. Але якщо навіть мізерне матеріальне забезпечення, коли коштів бракує на заробітну плату, не кажучи вже про нове обладнання і проведення повноцінних досліджень, не спонукало учених оптимізувати діяльність академії, позбавитися непродуктивних наукових ланок, навіть повести відверту розмову на цю тему, то, очевидно, за кращих умов на поліпшення «самоорганізації» розраховувати ще важче.

Отже, всі кути геометричної фігури, згаданої у виступі віце-прем'єра, не дають підстав для оптимістичної оцінки перспектив вітчизняної науки.

Фото Юрія ТИВОНЧУКА, прес-служба КНУ.